

**ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СЛОВ'ЯНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Затверджую _____
Голова приймальної комісії
ВНЗ в.о. ректора
«Східно-європейський
слов'янський університет»
к.і.н. _____ **Л.М. Несух**
28 лютого 2019 р.

**ПРОГРАМА
ФАХОВОЇ СПІВБЕСІДИ**

**на базі освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст
для вступу на навчання для здобуття освітнього ступеня «бакалавр**

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Розроблено на засіданні кафедри
фінансів банківської справи,
обліку і оподаткування
(Протокол від «20» лютого 2019 р. № 7)

Схвалено Вченою Радою
(Протокол № 7 від 28 лютого 2019 р.)

Ужгород – 2019

Програма фахової вступної співбесіди для вступу на навчання для здобуття освітнього ступеня «бакалавр» на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Укладачі: к.е.н. Попович В.В.

к.е.н. Штимак І.В.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Програма розроблена на підставі Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Положення про організацію навчального процесу в Східно-європейському слов'янському університеті та Положення про приймальну комісію ВНЗ «Східно-європейський слов'янський університет» 2019.

Мета фахової вступної співбесіди полягає у діагностиці рівня теоретичних знань, практичних умінь та навичок абітурієнтів, необхідних для опанування нормативних і варіативних дисциплін за програмою підготовки фахівця освітнього ступеня «бакалавр».

Фахова атестаційна комісія перевіряє професійну підготовку вступників, дає оцінку якості знань з базових дисциплін, оцінює їх рівень знань та умінь передбачених освітньо- професійною програмою.

Вимоги до здібностей і підготовки абітурієнтів. Для успішного засвоєння дисциплін, передбачених навчальним планом підготовки фахівців освітнього ступеня «бакалавр» абітурієнти повинні мати:

освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст» за спорідненою спеціальністю або за іншою спеціальністю (напрямом підготовки);

володіти здібностями до засвоєння знань, умінь і навичок в галузі природничо-наукових, загальноекономічних та конкретно-економічних наук; вільно володіти державною мовою.

Характеристика змісту програми. Програма містить теоретичні питання, які відображають окремі аспекти напрями підготовки, та інтегрує знання з декількох дисциплін, передбачених програмою молодших спеціалістів.

На фахову вступну співбесіду виносяться питання з наступних дисциплін:

1. Гроші та кредит.
2. Бюджетна система
3. Фінанси.
4. Податкова система
5. Страхування.

Організація проведення співбесіди

Організація проведення фахової співбесіди визначається положенням про приймальну комісію ВНЗ «Східно-європейський слов'янський університет». Для проведення фахової співбесіди наказом ректора ВНЗ «Східно-європейський слов'янський університет» створюється фахова комісія. Вступне випробування у формі співбесіди з кожним абітурієнтом проводять не менше двох членів комісії.

Фахова вступна співбесіда проводиться в усній формі. Абітурієнт отримує для відповіді білет, в якому визначені 2 питання з наведеного в програмі переліку. Тривалість підготовки абітурієнта до відповіді не повинна перевищувати 30 хвилин.

Під час співбесіди екзаменатори відмічають правильність відповідей в протоколі співбесіди, який по закінченню співбесіди підписується екзаменаторами та абітурієнтом. Інформація про результати співбесіди оголошуються абітурієнту в день її проведення.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ГРОШІ ТА КРЕДИТ

Тема 1. Суть і функції грошей

Походження грошей. Раціоналістична та еволюційна концепції походження грошей. Роль держави у створенні грошей. Форми грошей та їх еволюція. Товарні гроші. Ера металевих грошей. Біметалізм та монометалізм. Причини та механізм демонетизації золота. Кредитні гроші. Паперові гроші. Різновиди сучасних кредитних грошей. Електронні гроші. Квазі-гроші.

Суть грошей. Гроші як загальний еквівалент. Гроші як особливий товар, мінова й споживча вартість грошей як товару. Портфельний підхід до визначення суті грошей. Гроші як форма прояву суспільних відносин. Гроші як гроші і гроші як капітал. Вартість грошей. Купівельна спроможність грошей. Вартість грошей і час. Вплив зміни вартості грошей на економічні процеси.

Функції грошей. Функція грошей як міри вартості. Ціна як грошовий вираз вартості товарів. Масштаб цін. Функція грошей як засобу обігу. Функція засобу платежу. Функція засобу нагромадження, її суть, сфера використання. Вплив часу на функцію засобу нагромадження. Світові гроші. Еволюція золота як світових грошей.

Тема 2. Грошовий оборот і грошова маса

Грошовий обіг. Грошовий оборот: суть та структура. Грошові потоки. Грошові платежі як складові грошового обороту. Сукупний грошовий оборот і оборот грошей у межах індивідуального капіталу. Основні ринки та суб'єкти грошового обороту. Грошовий обіг. Фіскально-бюджетний оборот. Кредитний оборот. Фінансовий оборот. Безготівковий та готівковий грошовий оборот, їх співвідношення. Модель сукупного грошового обороту. Грошові потоки та критерії їх класифікації. Канали руху грошей. Структура грошових потоків. Механізм балансування грошових потоків. Національний дохід і національний продукт, їх роль для аналізу грошового обороту.

Грошова маса та грошові агрегати. Їх класифікація. Грошовий мультиплікатор. Грошова база. Класифікація грошових агрегатів згідно методики НБУ. Закон грошового обігу. Внесок І.Фішера до теорії грошового обігу. Швидкість обігу грошей та її чинники. Розрахунок швидкості обігу грошей. Проблема монетизації валового внутрішнього продукту.

Тема 3. Грошовий ринок

Грошовий ринок. Гроші як об'єкт купівлі-продажу. Попит, пропозиція, ціна грошей. Інституційна модель грошового ринку. Канали прямого і опосередкованого фінансування. Ринок грошей та ринок капіталів. Банки і небанківські фінансово-кредитні структури як суб'єкти грошового ринку.

Попит на гроші. Основні мотиви попиту на гроші: транзакційний мотив, мотив завбачливості, портфельний мотив. Чинники, що визначають параметри попиту на гроші. Номінальний та реальний попит на гроші. Теоретичні моделі попиту на гроші.

Пропозиція грошей. Загальні теоретичні положення пропозиції грошей. Механізм формування пропозиції грошей. Банкнотна та депозитна емісія. Грошовий мультиплікатор та його роль у формуванні пропозиції грошей.

Графічна модель грошового ринку. Рівновага на грошовому ринку та процент. Фактори, що визначають рівновагу грошового ринку. Рівноважна процентна ставка.

Тема 4. Грошові системи

Грошова система: суть та принципи організації. Елементи грошової системи та їх характеристика. Основні типи грошових систем. Еволюція грошових систем. Системи готівкового та безготівкового обігу. Національна та світова валютні системи. Саморегульовані грошові системи. Біметалізм (система паралельних валют, система подвійної валюти, система «кульгаючої» валюти). Монометалізм (золотомонетний, золото злитковий,

золотодев'язний стандарт). Регульовані грошові системи. Система паперово-грошового обігу. Система природного (кредитного) обігу. Неринкові та ринкові грошові системи. Відкриті і закриті грошові системи.

Методи та інструменти регулювання грошової системи. Центральний банк як орган державного регулювання грошової сфери. Становлення й розвиток грошової системи України. Характеристика грошових систем зарубіжних країн. Специфіка грошової системи ЄС.

Тема 5. Інфляція та грошові реформи

Суть інфляції. Теоретичні концепції інфляції: теорія «інфляції попиту», теорія «інфляції пропозиції», монетаристська теорія, теорія інфляції як багатофакторного процесу. Інфляція та дефляція. Економічні та соціальні наслідки інфляції.

Основні види інфляції: повзуча, галопуюча, гіперінфляція, відкрита та закрыта інфляція. Причини інфляції. Інфляція попиту. Фіскальна інфляція. Інфляція витрат. Імпортна інфляція. Інфляційний «податок».

Показники вимірювання інфляції. Регулювання інфляції. Взаємодія центрального банку та уряду у регулюванні інфляційних процесів. Роль грошово-кредитної та фіскальної політики у стримуванні інфляційних процесів. Монетарна рестрикція.

Суть та цілі грошових реформ. Стабільність грошової одиниці як основна мета грошової реформи. Роль грошових реформ у боротьбі з інфляцією. Класифікація грошових реформ. Методи стабілізації купівельної спроможності грошових одиниць: дефляція, деномінація, нуліфікація, девальвація, ревальвація. Основні моделі грошових реформ. Грошові реформи формального типу. Грошові реформи конфіскаційного типу. Реформи паралельного (консервативного) типу. Грошові реформи в Україні.

Тема 6. Валютний ринок і валютні системи

Валютний ринок: суть та принципи функціонування. Валютні операції суть і види. Поточні та термінові валютні операції. Деривативи. Біржова та позабіржова торгівля валютою. Валютні ризики і методи їх мінімізації. Валютна позиція: суть і види (відкрита, закрыта, довга, коротка). Суб'єкти валютного ринку. Роль банків на валютному ринку. Фактори, що впливають на кон'юнктуру валютного ринку.

Котирування валют. Валютний курс, його функції. Суть, основи формування та види валютного курсу. Паритет купівельної спроможності валют як основа валютного курсу. Структурні та кон'юнктурні чинники

валютного курсу. Поняття, значення і механізм забезпечення конвертованості валюти. Режими валютного курсу.

Валютне регулювання і контроль. Інституційні засади валютного регулювання і контролю. Механізм регулювання валютного курсу. Валютний демпінг і блокада. Режим валютного курсу в Україні.

Валютні системи: суть та структура. Види валютних систем: національні, регіональні, світові. Основні елементи національної валютної системи. Структура валютної системи України. Еволюція світової валютної системи. Паризька, Генуезька, Бреттон-Вудська та Ямайська валютні системи. Роль МВФ в її розвитку світової валютної системи. Платіжний баланс, його структура. Методи регулювання платіжного балансу. Валютні союзи і блоки. Європейська валютна система.

Тема 7. Кількісна теорія грошей

Класична кількісна теорія грошей. Еволюція постулатів кількісної теорії. Науковий внесок К. Маркса у розвиток теорії грошових відносин. Маржиналізм як методологічна основа сучасних теорій грошових відносин.

Неокласичний варіант розвитку кількісної теорії грошей. Внесок І.Фішера до кількісної теорії грошей. Представники «Кембриджської школи» та їх внесок до теорії грошей. Вклад Д. Кейнса в розвиток кількісної теорії грошей. Кейнсіансько-неокласичний та неокейнсіанський напрямки теорії грошей.

Сучасний монетаризм. Внесок М. Фрідмена до теорії грошей. Сучасний синтез теорії грошей. Монетаристи-неокласики, монетаристи-градуалісти та монетаристи-прагматики.

Роль держави у регулюванні економіки з позицій кейнсіанства та монетаризму: спільні риси та відмінності. Внесок вітчизняних науковців у розвиток теорії грошей.

Тема 8. Необхідність і сутність кредиту

Загальні передумови формування кредитних відносин. Еволюція кредитних відносин. Методи перерозподілу коштів у процесі відтворення. Теорії кредиту. Основні положення натуралістичної теорії кредиту. Основні положення капіталоутворючої теорії кредиту.

Необхідність та суть кредиту. Кредит як форма руху вартості на зворотній основі. Кредит як форма суспільних відносин. Основні функції кредиту. Суб'єкти та об'єкти кредитних відносин.

Ознаки кредиту в ринковій економіці. Позичковий капітал та кредит. Позичковий капітал як форма грошового капіталу. Основні ознаки позичкового капіталу. Ринок позичкових капіталів.

Економічні межі кредиту. Поняття меж кредиту, причини та наслідки їх порушення. Кредитні відносини та інфляція.

Специфіка становлення кредитних відносин в окремих країнах. Кредитні відносини в ЄС. Історичний розвиток кредитних відносин в Україні. Проблеми реалізації позитивних функцій кредиту в сучасних умовах розвитку України.

Тема 9. Види, функції та роль кредиту

Форми та види кредиту. Критерії класифікації кредиту. Форми кредиту, переваги та недоліки кожної з форм. Види кредиту. Характеристика окремих видів кредиту: комерційного, споживчого, державного, міжнародного, банківського.

Банківський кредит. Класифікація банківських кредитів. Принципи та методи банківського кредитування. Механізм банківського кредитування. Форми забезпечення та страхування банківських кредитів. Характеристика окремих методів банківського кредитування: кредитна лінія, револьверний кредит, контокорент, овердрафт. Консорціум не та паралельне кредитування.

Роль кредиту у ринковій економіці: вплив кредиту на розширення виробництва, розвиток банківської системи, зовнішньоекономічної діяльності. Роль кредиту у грошовій сфері. Кредитна експансія та її роль у економічному зростанні. Монетарна рестрикція та її значення для стримування інфляційних процесів. Соціальна роль кредиту.

Тема 10. Фінансові посередники на грошовому ринку

Суть, функції та основні види фінансових посередників грошового ринку. Об'єктивні передумови становлення й розвитку кредитно-фінансових інститутів. Основні напрями діяльності сучасних універсальних та спеціалізованих кредитно-фінансових установ.

Комерційні банки: суть, види та принципи діяльності.

Страхові компанії: їх функціональна суть та форми організації. Об'єкти страхування та особливості їх страхування. Основні операції страхових компаній. Страхові премії.

Пенсійні фонди. Організаційно-правові форми пенсійних фондів. Особливості функціонування пенсійних фондів. Операції пенсійних фондів.

Інвестиційні компанії. Інвестиційні компанії закритого та відкритого типу. Основні операції інвестиційних компаній.

Позиково-ощадні асоціації. Фінансові компанії. Кредитні спілки. Ломбарди. Добродійні фонди.

Міжбанківські об'єднання, їх роль та значення у функціонуванні кредитних систем. Класифікація міжбанківських об'єднань. Характерні риси міжбанківських об'єднань.

Особливості діяльності фінансових посередників в Україні.

Тема 11. Центральні банки

Сутність і функції центрального банку. Походження та еволюція центральних банків. Реалізація грошово-кредитної політики. НБУ: його завдання, функції та історія розвитку. Грошово-кредитна політика НБУ. Федеральна резервна система. Банк Англії. Європейський центральний банк.

Грошово-кредитна політика центрального банку – суть, стратегічні, проміжні й тактичні цілі. Основні типи грошово-кредитної політики. Інструменти грошово-кредитної політики. Тотальна і селективна політика. Таргетування. Грошово-кредитна політика в системі державного регулювання економіки. «Сеньйораж» і монетизація бюджетного дефіциту.

Система банківського регулювання та нагляду. Принципи Базельського Комітету з питань банківського регулювання. Державна реєстрація банків. Ліцензування банківської діяльності. Економічні нормативи, що регламентують діяльність банків. Вимоги до банків щодо формування резервів. Гарантування банківських депозитів. Вимоги НБУ щодо організації банківського кредитування та грошових розрахунків.

Тема 12. Комерційні банки

Суть і роль комерційних банків в економіці. Класифікація та функції комерційних банків. Ліцензія та письмовий дозвіл. Організаційна структура комерційного банку. Основні показники діяльності комерційних банків.

Загальна характеристика банківських операцій. Пасивні банківські операції. Структура банківських ресурсів. Капітал і фонди банку. Депозити та їх основні види. Недепозитні джерела залучення коштів. Активні операції банків. Основні види активів. Кредитні операції. Інвестиційні операції та їх види. Інвестиційний портфель та інвестиційна політика комерційного банку. Суть комісійно-посередницьких банківських операцій. Розрахункові операції. Касові операції. Валютні операції. Консультаційні та інші послуги. Регулювання банківської діяльності в сучасних умовах. Особливості становлення і розвитку комерційних банків в Україні.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Банківські операції: навчальний посібник / А. В. Череп, О. Ф. Андросова. - К.: Кондор, 2008. - 410 с.
2. Банківська справа: навчальний посібник / О.М. Петрук ; За ред. Ф.Ф. Бутинця. - К.: Кондор, 2008. - 466 с.
3. Банківські операції: навчальний посібник / О.В. Васюренко. - 6-те вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. - 318 с.
4. Банківські операції: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Державний комітет статистики України; Національна академія статистики обліку та аудиту. - К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агенство", 2010. - 271 с.
5. Банківські операції: підручник / За заг. ред. А.М. Мороза. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: КНЕУ, 2008. - 608 с.
6. Банківська система України: виміри глобальної фінансової кризи: експертно-аналітична доповідь / За ред. О.А. Кириченко. - К.: ТОВ "Дорадо-друк", 2009. - 62 с.
7. Валютне регулювання та контроль: навчальний посібник / За заг. ред. О.В. Боришкевича. - К.: КНЕУ, 2008. - 400 с.
8. Гроші та кредит: Практикум: навчальний посібник / І.М. Михайловська, К.Л. Ларіонова. - Львів: Новий світ-2000, 2008. - 312 с.
9. Гроші, фінансова система та економіка: підручник / Р. Глен Габбард; Пер. М. Савлук, Пер. Д. Олесевич. - К.: КНЕУ, 2004. - 889 с.
10. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: навчальний посібник / Ю.М. Лисенков, Т.А. Коротка. - К.: Зовнішня торгівля, 2005. - 118 с.
11. Збірник тестів та ситуаційних завдань для самостійного вивчення навчальних дисциплін напряму підготовки "Фінанси і кредит" для студентів коледжу. Частина 1. / І.І. Румик [та ін.]; За заг. ред. проф. В. І. Грушка; Університет економіки та права "КРОК", КЕПІТ. - К.: Університет економіки та права "КРОК", 2011. - 94 с.
12. Історія грошей і банківництва: підручник / За ред. С.К. Реверчука. - К.: Атіка, 2004. - 340 с.
13. Кредит і банківська справа: підручник / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин, Т.Я. Андрейків. - К.: Знання, 2008. - 564 с.
14. Кредитний менеджмент: навчальний посібник / А.М. Мороз, Р.І. Шевченко, І.В. Дубик. - К.: КНЕУ, 2009. - 399 с.
15. Кредитування і контроль: навчальний посібник / В.Я. Вовк, О.В. Хмеленко. - К.: Знання, 2008. - 463.
16. Малая Энциклопедия Трейдера / Э.Л. Найман. - К.: ВИРА-Р, 2001. - 296 с.

17. Міжнародна економіка: навчальний посібник (для слухачів магістерської програм "Бізнес-адміністрування") / Університет економіки та права "КРОК". - К.: Університет економіки та права "КРОК", 2011. - 128 с.

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Бюджетна система та бюджетний устрій

Вчення про державу як теоретична основа науки про державні фінанси та основну їх складову — бюджетну систему. Бюджетна система як навчальна дисципліна, завдання її вивчення. Зв'язок дисципліни з іншими дисциплінами. Функції держави — визначальний чинник формування бюджету. Сутність і значення бюджету в системі державних фінансів, його функції.

Тема 1. Сутність, призначення та роль бюджету держави

Бюджет держави як економічна категорія, його місце і роль у перерозподільних відносинах у суспільстві. Необхідність централізації коштів у бюджеті держави. Взаємозалежність ВВП і бюджету. Бюджет як основний фінансовий план держави. Склад і структура дохідної та видаткової частин бюджету, фактори, що впливають на них. Правовий характер бюджету як фінансового плану, його чинники. Поточний бюджет і бюджет розвитку. Взаємозв'язок бюджету з планом економічного і соціального розвитку та іншими фінансовими планами. Роль і місце бюджету у фінансово-кредитному механізмі. Поняття бюджетного механізму. Бюджет у системі державного фінансового регулювання. Інструменти бюджетного впливу на соціально-економічний розвиток

Тема 2. Бюджетний устрій і будова бюджетної системи України

Поняття бюджетного устрою та бюджетної системи, їх співвідношення. Основи бюджетного устрою: виділення видів бюджетів; встановлення принципів побудови бюджетної системи; організація розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи; встановлення характеру взаємовідносин між бюджетами. Види бюджетів. Центральний бюджет держави, централізовані та децентралізовані місцеві бюджети, їх види. Принципи побудови бюджетної системи. Переваги і недоліки бюджетної системи, побудованої на принципі єдності. Поняття та характерні ознаки принципу автономності бюджетів, його забезпечення. Взаємні розрахунки між бюджетами. Закон України "Про бюджетну систему України". Принципи побудови бюджетної системи, їх оцінка. Склад бюджетної системи України.

Місцеві бюджети, їх види, склад та структура доходів і видатків. Повноваження законодавчої і виконавчої влади в бюджетній системі.

Тема 3. Доходи бюджету

Система доходів бюджету й ознаки їх класифікації. Джерела формування доходів бюджету держави. ВВП як основа дохідної бази бюджету держави. Склад і структура доходів Державного бюджету України, республіканського бюджету АРК, місцевих бюджетів. Правове регулювання формування доходів бюджетів різних рівнів. Методи формування доходів бюджету. Податковий метод мобілізації доходів бюджету. Державні позики. Емісійний дохід держави. Доходи держави від підприємницької діяльності, державних угідь та майна, надання послуг. Загальна характеристика податкової системи України. Види окремих податків, їх роль у доходах бюджету. Класифікація видів позик та види цінних паперів державних і місцевих позик: облігації та казначейські зобов'язання (векселі). Організація мобілізації доходів бюджету. Економічна та контрольна діяльність фінансових органів у системі доходів бюджету.

Тема 4. Видатки бюджету

Економічна сутність, принципи організації системи видатків бюджету і ознаки її класифікації. Склад, структура і динаміка видатків Державного бюджету України, республіканського бюджету АРК, місцевих бюджетів. Функціональна, відомча та економічна класифікація бюджетних видатків. Бюджетне фінансування, його принципи. Форми бюджетного фінансування: кошторисне фінансування, проектне, бюджетні кредити, бюджетні трансферти. Методи і види бюджетного фінансування. Діяльність фінансових органів щодо ефективності та раціональності використання бюджетних асигнувань.

Тема 5. Бюджетний дефіцит і джерела його фінансування

Бюджетний дефіцит як економічна категорія. Причини виникнення, джерела покриття та наслідки бюджетного дефіциту. Стан бюджету: рівновага доходів і видатків; бюджетний надлишок та дефіцит. Вплив бюджетного дефіциту на стан економіки країни. Види бюджетного дефіциту. Стійкий і тимчасовий дефіцит. Фактичний, структурний і циклічний бюджетний дефіцит. Методи оптимізації бюджетного дефіциту.

Тема 6. Видатки бюджету на економічну діяльність держави та науку

Склад видатків бюджету на економічну діяльність, їх роль і місце в розвитку економіки. Напрями і форми бюджетного фінансування економіки. Бюджетні інвестиції, їх види. Капітальні вкладення держави, джерела їх фінансування. Бюджетне фінансування економіки за рахунок цільових державних позик і бюджетне дотування. Шляхи фінансового оздоровлення державного сектору і ліквідації збитковості. Операційні витрати бюджету на економічну діяльність держави, їх склад і призначення. Особливості взаємовідносин з бюджетом житлово-комунального, сільського, лісового господарств, транспорту, зв'язку. Значення і склад видатків на науку, джерела їх фінансування. Фінансування фундаментальних досліджень у наукових установах НАУ України, вищих закладах освіти.

Тема 7. Видатки бюджету на соціальний захист населення і соціальну сферу

Форми і види соціального захисту населення. Склад видатків бюджету на соціальний захист населення, їх роль за сучасних умов. Види соціальної фінансової допомоги громадянам. Пенсійне забезпечення громадян України. Види пенсій, порядок їх призначення і виплати. Соціальне страхування як складова соціального забезпечення. Види соціального страхування. Фінансування установ і заходів соціального забезпечення. Фінансування загальноосвітніх шкіл. Оперативно-сіткові показники діяльності школи, порядок їх визначення. Система заробітної плати вчителів і порядок планування фонду заробітної плати. Складання і перевірка кошторису загальноосвітньої школи. Особливості фінансування шкіл-інтернатів. Порядок фінансування дитячих дошкільних закладів. Бюджетне фінансування вищої освіти. Особливості кошторисного планування у вузах. Система заробітної плати працівників вищої школи. Видатки бюджетів на охорону здоров'я, їх склад і структура. Оперативно-сіткові показники медичних установ. Система заробітної плати медичних працівників. Складання і перевірка кошторису медичних установ. Поняття і форми медичного страхування. Бюджетне фінансування закладів культури і мистецтва, склад видатків. Особливості кошторису бібліотек, будинків культури, преси, радіо, телебачення. Фінансування розвитку фізичної культури і спорту, роль бюджету в державній підтримці цієї ланки соціальної сфери. Контроль фінансових органів за правильним і раціональним використанням коштів на соціальний захист населення і соціальну сферу.

Тема 8. Видатки бюджету на оборону, управління та обслуговування державного боргу

Фінансові і політичні аспекти видатків держави на оборону. Воєнна доктрина країни та її вплив на рівень, розмір видатків на оборону. Склад видатків на оборону. Видатки бюджету на державне управління, їх склад. Утримання органів законодавчої і виконавчої влади. Порядок планування та фінансування видатків бюджету на управління. Державний кредит як специфічна форма фінансових відносин. Чинники державного кредиту. Бюджетний дефіцит як основний чинник державного кредиту. Передумови державного кредиту: наявність кредиторів, довіра з їх боку тощо. Державні позики як основна форма державного кредиту. Державний борг, його структура. Внутрішній і зовнішній, поточний і капітальний державний борг. Обслуговування державного боргу та видатки бюджету на обслуговування. Управління державним боргом. Способи управління: конверсія, консолідація, уніфікація, відстрочка погашення, анулювання

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азаренкова Г.М. Фінанси: практикум: Навчальний посібник / Г.М. Азаренкова, І.І. Борисенко. – К. : Знання, 2008. – 279 с.
2. Алексеев І.В. Бюджетна система: навчальний посібник / І.В. Алексеев, Н.Б. Ярошевич, А.М. Чушак-Голобородько. – К.: Хай-Тек Прес, 2007. – 376 с.
3. Бюджетна система: навчальний посібник / Н.Д. Чала, Л.В. Лазоренко. - К.: Знання, 2010. – 223 с.
4. Волохова І.С. Міжбюджетні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / І.С. Волохова. – Одеса: Атлант, 2010. – 234 с.
5. Державно-правове регулювання в умовах трансформації суспільних відносин: монографія / за заг. ред. Ю.Л.Бощицького. – К.: Юридична думка, 2009. – 536 с.
6. Казначейська справа: підручник / О.В. Охримовський, Й.С. Хижняк, Д.П. Ротар. – Чернівці: Книги - XXI, 2008. – 464 с.
7. Оподаткування підприємницької діяльності: Навчальний посібник // В.М. Мельник. – К.: Кондор, 2009. – 160 с.
8. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
9. Романенко О.Р. Фінанси: підручник / О.Р. Романенко. – 4-те вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 312 с.

10. Фещенко Л.В. Бюджетна система України: навчальний посібник / Л.В. Фещенко, П.В. Проноза, Н.В. Кузьминчук. - К.: Кондор, 2008. - 440 с.

11. Фінанси: навчальний посібник / І.Г.Благуно, Р.С.Сорока, І.В.Слейко. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 314 с.

12. Фінансове право України: навчальний посібник / За заг. ред. Л.К. Воронової. – К.: Правова єдність, 2009. – 395 с.

ФІНАНСИ

Тема 1. Сутність і призначення фінансів

Поняття фінансів. Історичні етапи становлення та розвитку фінансів. Передумови виникнення фінансів. Необхідність фінансів в умовах ринкової економіки. Фінанси — специфічна форма суспільних відносин, підсистема економічного оазису. Специфічні сфери фінансів: державні фінанси; фінанси господарських одиниць; фінансовий ринок; міжнародні фінанси. Характеристика цих сфер. Фінанси, особливості їх функціонування — економічне вчення про товарно-грошові відносини. Відбиття специфіки товарно-грошових відносин і функцій держави в умовах ринкової економіки на фінансових відносинах. Функції фінансів. Прояви функцій фінансів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу. Сутність контрольної функції фінансів, її прояв в організації контролю за розподілом частини валового внутрішнього продукту за відповідними фондами та їх витрачанням за цільовим призначенням. Поняття фінансових ресурсів. Централізовані фінансові ресурси. Децентралізовані фінансові ресурси. Джерела їх формування.

Тема 2. Фінансова система України

Поняття фінансової системи. Фінансова система як об'єкт управління. Структура фінансової системи: фінанси підприємств, державний бюджет, місцеві бюджети, страхування, державні цільові фонди, державний кредит, фінанси населення, фінансовий ринок. Фінансова політика — складова економічної та соціальної політики держави. Зміст і завдання фінансової політики. Основні напрями фінансової політики. Стратегія і тактика фінансової політики України на сучасному етапі. Фінансовий механізм. Поняття і структура фінансового механізму. Зв'язок фінансового механізму з господарським і фінансовою політикою. Роль фінансового механізму в реалізації фінансової політики держави. Об'єкти і суб'єкти управління фінансами. Органи управління фінансами та їх функції. Характеристика Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України,

Державного казначейства України та їх структурних підрозділів у регіонах щодо оперативного управління фінансами. Фінансове планування. Система фінансових планів. Зведений фінансовий баланс держави. Фінансовий контроль. Зміст і призначення фінансового контролю. Види, методи фінансового контролю. Державні та недержавні органи фінансового контролю. Розвиток фінансового законодавства в Україні.

Тема 3. Державний бюджет

Сутність та призначення бюджету держави. Значення державного бюджету в господарському механізмі держави. Бюджет як економічна категорія, його об'єкти та суб'єкти. Бюджет як основний фінансовий план держави. Показники стану бюджету — профіцит бюджету і бюджетний дефіцит. Причини виникнення бюджетного дефіциту та профіциту, припустимі межі. Бюджетний устрій і бюджетна система. Принципи побудови бюджетної системи. Державний бюджет: поняття та функції. Місцеві бюджети України. Функції місцевих бюджетів. Зведений бюджет: сутність та призначення. Бюджетне субсидювання та його види: субсидії, субвенції, дотації. Бюджетні позички, порядок їх видавання і погашення. Бюджетний процес, його складові та регламентування. Бюджетне планування, його завдання, методи і принципи. Виконання Державного бюджету.

Тема 4. Державні доходи

Поняття та економічний зміст державних доходів. Фактори впливу на масштаби державних доходів. Джерела доходів централізованих і децентралізованих державних фінансових ресурсів. Принципи організації системи доходів бюджету, їх класифікація. Розподіл доходів між ланками бюджетної системи. Структура доходів Державною бюджету України. Міжбюджетні трансферти з місцевих бюджетів. Податкові надходження та їх значення в системі доходів бюджету. Державні позики та емісійний дохід. Неподаткові доходи бюджету, їх склад і призначення. Місце централізованих цільових фондів в економічному та соціальному розвитку держави. Об'єктивна необхідність їх створення. Доходи державних підприємств та організацій — складова державних доходів. Прибуток державних підприємств.

Тема 5. Державні видатки

Сутність, характеристика, склад, структура державних видатків. Класифікація видатків бюджету. Порядок фінансування державних капітальних вкладень. Методи фінансового контролю за цільовим і

ефективним використанням бюджетних асигнувань. Державні видатки на соціальний захист населення і соціальну сферу. Склад і структура державних видатків у соціально-культурній сфері, особливості її фінансування. Видатки, що здійснюються з Державного бюджету України, бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, районних бюджетів та бюджетів міст республіканського підпорядкування, міст обласного значення і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Видатки місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Сутність та види міжбюджетних трансфертів. Трансферти, які надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам. Дотації вирівнювання. Кошти, що надходять до Державного бюджету України з місцевих бюджетів. Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами. Субвенція з Державного бюджету України місцевим бюджетам на здійснення програм соціального захисту.

Тема 6. Податкова система

Сутність, призначення та функції податків. Класифікація податків. Принципи оподаткування. Характеристика елементів податку. Основні види податків та механізм їх обчислення. Загальнодержавні податки, їх структура та порядок встановлення. Склад місцевих податків та зборів і порядок їх встановлення. Законодавство України про місцеве оподаткування. Основні види податків та механізм їх стягнення. Об'єктивна необхідність податкової системи і вимоги до неї. Структурна будова податкової системи. Методи побудови податкових систем. Типи податкових систем. Податкова політика: поняття та напрями. Мета податкового менеджменту, його об'єкт та суб'єкти. Державна податкова служба. Склад податкової служби України. Законодавство про податкову службу в Україні. Організаційна структура та функції державної податкової адміністрації.

Тема 7. Державні цільові фонди

Сутність, роль та призначення державних цільових фондів на сучасному етапі. Трансформація функцій державних фондів в умовах перехідної економіки. Класифікація державних цільових фондів. Економічні та соціальні державні цільові фонди. Сутність та значення соціального захисту населення України на сучасному етапі. Принципи соціального страхування. Пенсійне забезпечення — складова соціального захисту. Специфіка пенсійних відносин в Україні. Джерела формування та напрями фінансування коштів державного Пенсійного фонду. Необхідність та напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні. Актуальні питання

функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні. Джерела формування фондів державного соціального страхування України. Роль системи соціального захисту безробітних у вирішенні соціально-економічних проблем в Україні. Механізм управління грошовими потоками Фонду обов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Державні цільові фонди місцевих органів влади. Валютні та резервні фонди місцевих органів влади.

Тема 8. Фінанси підприємницьких структур

Поняття фінансів підприємницьких структур. Місце фінансів підприємницьких структур у фінансовій системі країни. Структура фінансових відносин на підприємстві. Поняття і структура майна підприємства. Основні та оборотні засоби, їх особливості. Порядок формування майна підприємства. Поняття фінансових ресурсів підприємницьких структур. Розподіл джерел формування фінансових ресурсів підприємства на власні та залучені. Поняття фондів, що утворюються на підприємстві, їх види: фонди статутний, резервний, амортизаційний, оплати праці та ін. Економічний зміст прибутку, його склад. Фактори формування прибутку. Розподіл і використання прибутку підприємств. Фінансове планування на підприємствах: зміст, мета, завдання. Особливості фінансових відносин на підприємствах різних форм власності та видів діяльності. Фінанси комерційних підприємств. Особливості організації фінансів некомерційних установ і організацій. Фінанси громадських організацій та добродійних фондів.

Тема 9. Страхування і страховий ринок

Економічна необхідність, сутність та функції страхування. Страховий фонд як джерело покриття збитків від страхових випадків. Суб'єкти страхових відносин: страховики, страхувальники. Галузі страхування: страхування особисте, майнове, відповідальності. Сутність, принципи обов'язкового та добровільного страхування. Види майнового страхування. Необхідність та зміст страхування відповідальності. Ризик у підприємстві та необхідність його страхування. Види підприємницьких ризиків. Співстрахування та перестрахування: зміст і функції. Сутність, структура та суб'єкти страхового ринку. Внутрішня система та зовнішнє середовище страхового ринку. Ліцензування страхової діяльності. Формування та перспективи розвитку страхового ринку України.

Тема 10. Фінанси у зовнішньоекономічній діяльності

Поняття зовнішньоекономічної діяльності. Форми та види зовнішньоекономічної діяльності. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності як складова загальної зовнішньоекономічної політики держави. Інструменти, засоби та форми регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Фінансовий механізм зовнішньоекономічних відносин. Іноземні інвестиції: поняття, значення та види. Міжнародні кредитні відносини. Міжнародний кредит та його форми. Комерційний і банківський кредити: сутність, призначення та види. Валютні відносини та їх державне регулювання в Україні. Валютні системи: сутність та види. Структура валютної системи. Валютна політика держави. Валютне регулювання в Україні: поняття, напрями та суб'єкти. Валютний ринок. Міжнародні валютно-фінансові та кредитні організації: Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Банк міжнародних розрахунків.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативна база

1. Бюджетний кодекс України: в редакції від 01.02.2015 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Україна. Закон. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: в редакції від 11.08.2013 № 2939-12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>
3. Україна. Закон. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: в редакції від 01.01.2015 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
4. Україна. Закон. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: в редакції від 03.08.2014 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>
5. Україна. Закон. Про цінні папери і фондовий ринок: в редакції від 06.11.2014 // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
15. Україна. Міністерство економіки України. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ від 02.03.2007р. № 60. // http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980

Основна література

1. Біла О.Г. Фінанси підприємств: навч. посіб. (3-є вид.) / О.Г. Біла. - Львів: "Магнолія 2006", 2014 - 383 с.

2. Біла О.Г., Чуй І.Р. Фінанси: Навчальний посібник. - 3-є вид. випр. та доп. - Львів: „Магнолія-2006”, 2014. -390с.
3. Благун І.Г. Фінанси: навч. посіб. / І.Г.Благун, Р.С.Сорока, І.В.Єлейко. – Львів: ”Магнолія-2006”, 2007. – 314с.
4. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. / О.Д.Василик. – К.: НІОС. – 2003. – 416с.
5. Венгер В.В. Фінанси: навч. посіб. / В.В.Венгер. –К.: Центр учбової літератури, 2009. – 732с.
6. Власюк Н.І. Місцеві фінанси: навч. посібник. / Н.І.Власюк, Т.В.Мединська. - Київ: “Алерта”, 2011. – 328 с.
7. Власюк Н.І. Податкова система: навч. посібник. (3-є вид., перероб. і доп.) / Н.І.Власюк, Т.В.Мединська. - Львів : “Магнолія-2006”, 2012. – 424 с.
8. Ільєнко А.А. Теорія фінансів: навч. посіб. / [за заг. ред. О.О.Василика]. –К.: Центр навчальної літератури, 2005. –480с.
9. Карлін М.І. Державні фінанси України: навч. посіб. / М.І.Карлін. -К.: Знання, 2008. – 348с.
10. Карлін М.І. Фінанси України та сусідніх держав: навч. посіб. / М.І.Карлін. – К.: Знання, 2008. –589с.

Додаткова література

11. Карлін М.І. Фінансова система України: навч. посіб. /М.І.Карлін //–К.: Знання, 2007. –324с.
12. Ковальчук С.В. Фінанси: навч. посіб. / С.В.Ковальчук, І.В.Форкун. –Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 568с.
13. Миргородська Л.Л. Фінансові системи зарубіжних країни: навч. посіб. / Л.Л.Миргородська. –К.:ЦУЛ, 2008. –320с.
14. Мицак О.В. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. - 2-ге вид. доп. і перероб. / О.В.Мицак, І.Р.Чуй. – Львів: „Магнолія-2006”, 2013. – 228 с.
15. Місцеві фінанси: підручник / [за ред. О.П.Кириленко]. –К.:Знання, 2008. – 677с.
16. Романченко О.Р. Фінанси: підручник / О.Р.Романченко. –К.: Центр учбової літератури, 2009. – 312с.
17. Теорія фінансів: навч. посіб. / [за заг. ред. О.Д.Василика]. –К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 480с.
18. Фінанси підприємств: підручник / [за ред. А. М. Поддєрьогіна]. – 6-е вид., перероб. та доповн.. – К.: КНЕУ, 2006. -552с.
19. Фінанси: навч. посіб. / В.С.Загорський, О.Д., Вовчак, І.Г.Благун, І.Р.Чуй. – К.: Знання, 2008. – 247с.

- 20.Фінанси: підручник / [за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова]. – К.: Знання, 2008. – 611с.
- 21.Черкасова С.В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С.В.Черкасова. – Львів:"Магнолія-2006", 2008. -450с.
- 22.Шелудько В.М. Фінансовий ринок: підручник / В.М.Шелудько. –К.: Знання, 2008. -535с.

ПОДАТКОВА СИСТЕМА

Тема1. Сутність і види податків

Сутність податків та їх походження. Функції податків: фіскальна. регулююча. розподільча, стимулююча, контрольна. Роль податків у регулюванні економічної системи країни. Класифікація податків.

Тема 2. Організація податкової системи.

Податкова система та її елементи. Загальні принципи побудови податкових систем. Структура податкової системи України. Недоліки та напрямки вдосконалення податкової системи України.

Тема 3. Державна податкова служба України

Державна податкова служба України її структура та завдання. Права та обов'язки органів державної податкової служби. Функції вищої, середньої та низової ланок державної податкової служби. Підрозділи податкової інспекції. Податкова міліція та її функції.

Тема 4. Облік платників і надходжень податків до бюджету

Ведення обліку платників податків. Перелік документів, які подаються для взяття на облік платників податків, порядок подання таких документів. Порядок ведення документації при взятті платників податків на облік в органах державної податкової служби. Порядок зняття з обліку платників податків в органах державної податкової служби. Облік податкових надходжень.

Тема 5. Податок на додану вартість.

Сутність податку на додану вартість. Платники і ставки податку на додану вартість. Пільги з податку на додану вартість. Порядок і методи обчислення податку на додану вартість. Строки сплати податку на додану вартість. Порядок відшкодування податку на додану вартість.

Тема 6. Акцизний збір

Сутність акцизного збору. Платники акцизного збору. Об'єкти оподаткування. Поняття і перелік підакцизних товарів. Ставки акцизного збору. Порядок включення акцизного збору в ціну товарів.

Тема 7. Мито.

Поняття мита. Види мита. Платники мита. Ставки мита. Порядок сплати мита.

Тема 8. Податок на прибуток підприємств.

Податок на прибуток підприємств у податковій системі України: сутність і значення. Платники податку на прибуток. Порядок визначення об'єкта оподаткування (оподаткованого прибутку). Визначення скоригованого валового доходу і валових витрат. Ставки податку на прибуток. Чинний порядок обчислення та сплати податку на прибуток. Терміни сплати податку на прибуток. Пільги з податку на прибуток.

Тема 9. Фіксований сільськогосподарський податок

Платники податку Об'єкт оподаткування База оподаткування Ставки податку Порядок нарахування та строки сплати податку. Порядок набуття та скасування статусу платника податку.

Тема 10. Податок з доходів фізичних осіб.

Податок з доходів фізичних осіб та його податкові елементи. Податковий агент. Податковий кредит. Податкові соціальні пільги. Особливості оподаткування та сплати окремих видів доходів. Оподаткування спадщини. Оподаткування дивідендів. Оподаткування операцій з продажу нерухомого майна.

Тема. 11. Спрощена система оподаткування суб'єктів малого підприємництва

Поняття суб'єктів малого підприємництва. Спрощена система оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва. Єдиний податок та його податкові елементи.

Тема 12. Плата за ресурси та послуги

Рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією

України. Рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні. Плата за користування надрами. Плата за землю. Збір за користування радіочастотним ресурсом України. Збір за спеціальне використання води. Збір за спеціальне використання лісових ресурсів. Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками. Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності. Екологічний податок.

Тема 13. Інші податки

Місцеві податки і збори (обов'язкові платежі): сутність, склад і порядок встановлення. Сутність і склад місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів). Податкові елементи місцевих зборів. Права місцевих органів щодо місцевих зборів.

Тема 14. Ухилення від податків і перекладання податків

Поняття та види ухилення від оподаткування. Приховування доходів, інші види податкових зловживань. Виявлення ухилення від податків. Відповідальність за порушення податкового законодавства. Штрафні санкції до порушників податкового законодавства. Сутність і форми перекладання податків.

Тема 15. Податкова політика в системі державного регулювання економіки.

Податкова політика в системі державного регулювання економіки. Цілі податкової політики. Залежність між ставками оподаткування і надходженнями до бюджетної системи. Крива Лафера. Методи податкової політики. Тіньова економіка: причини і наслідки. Досвід податкового регулювання розвинених країн.

Тема 16. Неподаткові платежі в бюджет.

Поняття та сутність єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Принципи збору та ведення обліку єдиного внеску. Платники єдиного внеску. Порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску. Розмір єдиного внеску та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування. Орган, що здійснює збір та веде облік єдиного внеску, його повноваження та

відповідальність. Порядок здійснення державного нагляду за збором та веденням обліку єдиного внеску.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий кодекс України №2755 – IV від 02.12.2010 року
2. Ісаншина Г.Ю. Податковий менеджмент : Навч. посіб. – Київ : ЦУЛ, 2003.
3. Рева Т.М. Податковий менеджмент: Навч. посіб.- Київ : Цент навчальної літератури. – 2003 .
4. Литвиненко Я.В. Податкова політика: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003.
5. Герасим П.М. Податковий облік і звітність на підприємствах. Навч.посіб.-К.: Професіонал, 2004 р.
6. Завгородній В.П. Налоги и налоговый контроль в Украине. - К.: А.С.К., 2001

СТРАХУВАННЯ

Тема 1. Сутність, принципи і роль страхування

Природа і еволюція страхування. Сутність страхування, значення страхового захисту. Зміст страхування як економічної категорії. Принципи функціонування страхової системи: вільний вибір страхувальником страховика, страховиком – виду страхування; страховий ризик; страховий інтерес; максимальна сумлінність; відшкодування в межах реально завданих збитків; франшиза; суброгація; контрибуція; співстрахування і перестрахування; диверсифікація. Функції страхування: ризикова, створення і використання страхових резервів, формування страхових резервів, заощадження коштів, превентивна, інвестиційна. Роль страхування в економічній системі суспільства. Страховий фонд та його форми. Страховики і страхувальники. Головні напрями прояву позитивного впливу страхування в ринковій економіці. Закон України «Про страхування»

Тема 2. Класифікація страхування

Класифікація страхування за об'єктами та видами небезпек. Найістотніші класифікаційні ознаки. Історичні ознаки. Економічні: сфера діяльності, спеціалізація; об'єкти страхування; рід небезпек; статус страхувальника; статус страховика. Юридичні: за вимогами міжнародних угод і внутрішнього законодавства; за формою проведення. Галузі, підгалузі та види старування. Форми страхування: добровільне, обов'язкове. Їх принципи. Системи страхування: страхування за дійсною вартістю майна, страхування за

системою пропорційної відповідальності, страхування за системою першого ризику, страхування за системою «дробової частини», страхування за відновною вартістю. Франшиза умовна. Франшиза безумовна. Розвиток форм і видів страхування в умовах ринкової економіки.

Тема 3. Страхіві ризики та їх оцінювання

Природа ризику. Класифікація ризиків. Роль ризику в страхуванні. Ризикові обставини. Страхіві і нестрахові ризики. Вірогідність ризику. Загальна оцінка: частота настання події у певному місці та часі; величина збитків, тобто величина від'ємного відхилення фактичного результату від очікуваного. Типи ймовірностей: математична(апріорна), статистична (апостеріорна), експертна (естиматична). Страхівий випадок. Актуарні розрахунки. Тарифна ставка: структура та методи розрахунку. Визначення тарифів за новими видами страхування. Суть та види страхових премій: за своїм призначенням, за характером ризиків, за формою сплати страхових внесків, за часом сплати страхових премій, залежно від того, як страхові платежі відображаються в балансі страховика; за величиною; залежно від способу нарахування. Відповідальність страховика.

Тема 4. Страхівий ринок

Страхування як форма економічних відносин. Необхідність та соціально-економічна природа страхового ринку. Структура страхового ринку: інституціональна, територіальна, галузева та організаційна. Класифікація суб'єктів і об'єктів страхового ринку та його сегментація. Формування страхового ринку – стратегічний фактор капіталоутворення. Внутрішня система та зовнішнє середовище страхового ринку. Внутрішня структура: страхові продукти, система організації продажів страхових полісів та формування попиту на страхові продукти, гнучка система тарифів, власна інфраструктура страховика, матеріальні, фінансові, людські ресурси, ліквідність страхового фонду. Зовнішнє середовище: ринковий попит, конкуренція, ноу-хау страхових послуг, інфраструктура страхового ринку, чисельність населення, його вікова та статева структура, сезонні міграції, купівельна спроможність населення. Антимонопольні заходи держави та створення конкурентного середовища на страховому ринку.

Тема 5. Страхіві організація

Умови та порядок створення страховика. Загальні умови функціонування страхових компаній. Спеціалізація страховика. Правове оформлення відносин страхових партнерів. Форми організації страхової діяльності.

Договір страхування. Правила страхування. Укладання договору відповідно до правил страхування. Початок дії договору страхування. Права та обов'язки сторін в договорі страхування (страховика та страхувальника). Валюта страхування. Зміна страхувальника – громадянина в договорі. Наслідки втрати страхувальником прав юридичної особи, дієздатності. Порядок і умови виплати страхових сум і страхового відшкодування. Відмова у виплаті страхових сум (страхового відшкодування).

Тема 6. Державне регулювання страхової діяльності

Державний нагляд за страховою діяльністю. Функції органу державного нагляду за страховою діяльністю: ведення єдиного державного реєстру страховиків, видача ліцензій на здійснення страхової діяльності, контроль за платоспроможністю страховиків щодо виконання ними страхових обов'язків перед страхувальниками, встановлення правил формування, розміщення та обліку страхових резервів, розробка нормативних і методичних документів з питань страхової діяльності, узагальнення практики страхової діяльності, участь у здійсненні заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації кадрів для страхової діяльності.

Тема 7. Особисте страхування

Галузь особистого страхування в класифікації страхування. Склад особистого страхування: страхування життя, страхування від нещасних випадків, страхування додаткової пенсії, добровільне медичне страхування, страхування від нещасних випадків на транспорті. Змішане страхування життя: страхуванні дітей, страхування до вступу в шлюб та страхування від нещасних випадків: індивідуальне страхування, страхування школярів, страхування робітників та службовців за рахунок засобів підприємства, обов'язкове страхування пасажирів повітряного, водного, залізничного та автомобільного транспорту. Обчислення тарифів страхування життя й вплив на обсяг виплати страхових сум окремих факторів. Страхові виплати у зв'язку з дожиттям до певної події. Страхова відповідальність після настання нещасних випадків.

Тема 8. Майнове страхування

Об'єкти та умови обов'язкового і добровільного страхування майна громадян. Різновиди обов'язкового страхування майна: страхування авіаційних суден та обов'язкове страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень в сільськогосподарських підприємствах. Причини, коли страхуються можливі збитки при добровільному страхуванні

майна підприємств: стихійне лихо, вибух парових котлів, газосховищ, газопроводів, машин та інших аналогічних об'єктів, пошкодження застрахованого майна в результаті аварії водопроводу, каналізаційної та опалювальної системи, систем гасіння пожеж, крадіжка зі зломом та грабунку, биття скла, дзеркал, вітрин та інших причин за домовленістю сторін. Визначення страхової суми, платежів і обсягів страхового відшкодування. Оцінка збитку після настання страхового випадку. Страхове забезпечення майна, що знаходиться в особистій власності. Страховий захист майна підприємств і організацій. Сільськогосподарське страхування та його специфіка.

Тема 9. Страхування відповідальності

Об'єкти страхування відповідальності. Структура страхування відповідальності: страхування відповідальності власників транспортних засобів, страхування професійної відповідальності, страхування відповідальності підприємця, страхування відповідальності інвестора, страхування кредитів, страхування депозитів тощо. Права й обов'язки партнерів у страхуванні цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Суб'єкти обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів: страховики (страхові компанії), моторне (транспортне) страхове бюро, страхувальники (власники транспортних засобів), юридичні та фізичні особи, яким заподіяна шкода транспортним засобом внаслідок дорожньо–транспортної пригоди. Припинення дії договору обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Страхування професійної відповідальності. Страхування кредитних ризиків.

Тема 10. Фінансова надійність страхової компанії

Менеджмент фінансових результатів страхової діяльності. Орієнтація на фінансову стабільність страхових операцій. Планування в страховій компанії. Оцінка фінансових результатів діяльності страховика. Загальний показник результативності діяльності страховика: валовий дохід. Складові валового доходу: прибуток від страхових операцій (прибуток у тарифах, економія витрат на ведення справи, економія на управлінських витратах), прибуток від діяльності із страхування життя, 40 прибуток від інвестування та розміщення тимчасово вільних коштів. Показник рівня доходності (рентабельність).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативна література

1. Про внесення змін до Закону України «Про страхування»: Закон України 16.11.2006 № 357-V. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/357-16>
2. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
3. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 лип. 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>
4. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземного транспорту: Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>
5. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 02.09.2012 р. № 4391-17. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>
6. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>

Основна література

1. Внукова Н. Страхування. Навчально-методичний посібник. - Харків: Бурун Книга, 2014. - 371 с.
2. Волосович С. В. Страхування ризиків кредитної сфери: монографія / С. В. Волосович. – К. : КНТЕУ, 2013. – 388 с.
3. Говорушко Т. А. Страхові послуги: навч. посібник / Т. А. Говорушко. – 2-ге вид. перероб. і допов. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 344 с.
4. Говорушко Т. А. Страхування: навч. посіб. / Т.А.Говорушко. – К. : Ліра-К, 2014. – 328 с.
5. Горбач Л.М. Страхування: Підручник. – К.: Кондор – Видавництво, 2016. – 544 с.
6. Долгошея Н. О. Страхування в запитаннях та відповідях : навч. посібник / Н. О. Долгошея. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 318 с.
7. Дьячкова Ю. М. Страхування : навч. посібник / Ю. М. Дьячкова. –

К. : Центр учбової літератури, 2014. – 240 с.

41

8. Онисько С. М. Страхування: практикум для студентів вищих навчальних закладів освіти : навч. посіб. / С. М. Онисько. –К. : Ліра-К, 2015.

9. Страхові послуги: лабораторний практикум / Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, Т.П. Моташко, та ін.; за наук. ред. проф. Р.В. Пікус. – К.: Компринт, 2014. – 268 с.

10. Страхові послуги: підручник у 2 частинах. За ред. В.Д. Базилевича – К.: Логос, 2014.

11. Ткаченко Н. В. Страхування : навч. посібник / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2012. – 376 с.

12. Фисун І. В. Страхування: навч. посібник / І. В. Фисун, Г. М. Ярова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 232 с.

Додаткова література

1. Гаманкова, О. О. Теоретичні засади визначення ролі та місця держави на страховому ринку / О. О. Гаманкова, Д. В. Гаманков, О. В. Димніч // Фінанси України. – 2014. – №9. – С. 65-78.

2. Пшеничнюк, Т. В. Визначення сутності страхування як фінансово-економічної категорії / Т. В. Пшеничнюк // Економіка АПК. – 2014. – №5. – С.113-118.

3. Свіржський, Б. Страхівка за шкоду, заподіяну в зоні АТО: реальність чи примара / Б. Свіржський // Все про бухгалтерський облік. – 2014. – №77. – С.13-16.

4. Супрун, А. А. Страховий ринок України в умовах системної кризи / А. А. Супрун, В. К. Хлівний // Фінанси України. – 2013. – №9. – С.68-75.

5. Торб'як, М. Розвиток страхового ринку у національній економіці / М. Торб'як // Банківська справа. – 2014. – №5-6. – С.26-47.

6. Яворська Т. Організація страхового нагляду в Україні / Т. Яворська // Банківська справа. – 2014. – №7-8. – С. 87-96.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ

191-200 балів абітурієнт отримує, виявивши такі знання та вміння:

- повне, логічне та послідовне розкриття змісту матеріалу, поставленого завдання
- вільне володіння спеціальною термінологією
- досконале застосування одержаних знань, умінь та навичок з різних дисциплін для правильного вирішення всіх поставлених завдань.

161-190 балів абітурієнт отримує, виявивши такі знання та вміння:

- послідовне розкриття змісту матеріалу, поставленого завдання
- вільне володіння спеціальною термінологією, можливі деякі неточності
- в основному правильне застосування одержаних знань, умінь та навичок з різних дисциплін для вирішення більшості поставлених питань.

124 – 160 балів абітурієнт отримує, виявивши такі знання та вміння:

- зміст питань викладено частково, не завжди послідовно
- у відповідях є помилки у використанні окремих понять
- при вирішенні поставленого завдання абітурієнт не розуміє шляхів практичного використання одержаних знань

100 – 123 бали абітурієнт отримує, виявивши такі знання та вміння:

- основний зміст завдання не розкрито
- допущені грубі помилки у відповідях
- відсутнє володіння спеціальною термінологією.

У разі використання заборонених джерел абітурієнт на вимогу члена комісії залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку.